

LUNDS
UNIVERSITET

Polycentrism

som planeringsstrategi

i regional planering

Polycentrism
as a planning strategy
in regional planning

Mattias Sjöholm

Institutionen för kulturgeografi
och ekonomisk geografi

Termin 6 SGEL16 VT12

Handledare: Ola Jonsson

Abstract

Bachelor thesis, B.Sc in Urban and Regional Planning, Lund University, Sweden, 2012

Title: Polycentrism som planeringsstrategi – i regional planering

English title: Polycentrism as a planning strategy – in regional planning

Author: Mattias Sjöholm

Language: Swedish

Department: Department of Human Geography

The purpose of this thesis is to discuss polycentrism to better understand it and its function in today's planning. To achieve this, this thesis is based upon three different parts. First there is a compilation of the most important and available theory on this matter. Among others is Walter Christaller one of the scientists that are described here. His *Central place theory* had a great impact on how we think about polycentrism today. The next part is based on official documents from various instances connected to either planning as such or to polycentrism in specific. The primary documents for this part are from Region Skåne and foremost the report called *Flerkärnighet i Skåne*. In this document their thoughts on polycentrism are very well described. At the end of the thesis the conclusion lies which contains the main discussion. The theory and the empirical data is combined to reveal the answers to the question formulation that has been made. Polycentrism is often very present in today's planning, however not always completely acknowledged by the planners. So how much does actually our awareness affect the outcome?

Keywords: Availability, Central place theory, Christaller, ESPON, Polycentrism, Planning, Region Skåne, Sustainability

Innehållsförteckning

1	INLEDNING	3
2	SYFTE & FRÅGESTÄLLNING	3
2.1	FRÅGESTÄLLNING.....	3
2.2	AVGRÄNSNING.....	4
3	METOD & MATERIAL	4
3.1	METOD- OCH KÄLLKRITIK.....	4
4	TEORI	5
4.1	BAKGRUND.....	5
4.2	POLYCENTRISM.....	7
4.3	CHRISTALLERS CENTRALORTSTEORI.....	8
4.4	DE TRE PLANERINGSUTOPIERNA.....	10
4.5	HÅLLBAR UTVECKLING.....	11
5	AVHANDLING	12
5.1	POLYCENTRISM I EU OCH SVERIGE.....	12
5.2	SKÅNE.....	14
5.2.1	<i>RUP i Skåne</i>	15
5.2.2	<i>Strukturbild för Skåne</i>	17
5.3	FLERKÄRNIGHET I SKÅNE.....	17
5.4	PRAKTISKA EXEMPEL.....	22
6	SLUTSATSER	23
7	SAMMANFATTNING	27
8	KÄLLFÖRTECKNING	29
8.1	TRYCKTA KÄLLOR.....	29
8.2	EJ TRYCKTA KÄLLOR (PDF).....	29
8.3	INTERNETKÄLLOR.....	29

1 Inledning

Samhällsstrukturen påverkar allt och alla, helt oberoende av om det är vi som aktivt har skapat den eller om den skulle ha uppstått av sig själv. Dock är det upp till oss att påverka den genom utveckling åt det hållet vi vill. Anledningen till att jag ville skriva om detta är att få en överblick av vad som händer, vart vill vi och hur ska vi nå dit? Det finns en mängd planeringsstrategier och teorier om hur vi ska planera samhället.

Jag har valt att titta närmare på ett specifikt begrepp, närmare bestämt polycentrism. För att göra det behöver jag först skapa mig en teoretisk grund att stå på med en historisk anknytning. Denna grund behöver också breddas för att få fler perspektiv. För att detta ska bli verklighetsanknutet har jag valt att göra en fallstudie på Skånes utveckling. Närmare bestämt på en specifik rapport producerad av Region Skåne då det är dem som har ansvaret för den regionala utvecklingen i Skåne. När jag har detta underlag tror jag mig genom diskussion få svar på de viktigaste frågorna.

2 Syfte & Frågeställning

Det finns två syften med den här uppsatsen som jag vill uppnå. Det första är att granska begreppet polycentrism. Det är för att bättre förstå sig på teorin bakom planeringsstrategin i samband med hur den används och vilka effekter det kan få. Mitt andra syfte är att göra en fallstudie på Skåne för att se hur de förhåller sig till och använder sig av polycentrism i sin planering. Målet är att få en bättre helhetsuppfattning av vad polycentrism är och vilka effekter det kan ha.

2.1 Frågeställning

Hur fungerar polycentrism som planeringsstrategi i ett regionalt perspektiv?

Varifrån härstammar begreppet polycentrism?

Hur tolkas begreppet idag?

Vad vill man att polycentrism ska leda till?

2.2 Avgränsning

En avgränsning jag kommer att göra är att titta på både ett historiskt och modernt perspektiv på teorin runt polycentrism. Dock väljer jag att främst se på nutid och framtid vad gäller det empirin. Eftersom målet är att tolka empirin för att hantera framtiden med hjälp av de erfarenheter som finns i teorin är det lämpligt att bejaka dem ur dessa olika tidsperspektiv. Jag avgränsar även mig genom att först undersöka empirin övergripande i en internationell samt nationell synvinkel för att sedan koncentrera mig på det regionala perspektivet.

3 Metod & material

Den metod jag huvudsakligen har använt mig av är textanalys. Min uppsats är upplagd på det sättet att jag identifierar samt granskar teoretiskt samt empiriskt material kopplat till mitt valda område. Sedan sammanfattar jag det för att ge läsaren en grundförståelse inför slutsatserna. Mitt teoretiska material består främst av böcker samt artiklar skrivna av forskare och författare inom ämnet planering.

Steg två är att läsa igenom och granska officiella dokument från så väl EU nivå som statlig, regional och kommunal nivå. Detta utgör då uppsatsens empiri. Materialet som är valt är av sådan karkatär att det helst direkt behandlar polycentrism, och om inte istället är starkt kopplat till likande typ av planeringsstrategier. och efter att dessa dokument är sammanfattade återstår själva slutsatsen. Där låter jag teorin möta empirin för att kunna svara på min frågeställning. Jag tror nämligen att jag kan finna mina svar i kopplingen mellan teori och empiri.

3.1 Metod- och källkritik

Det finns både för- och nackdelar med att utföra en textanalys. En uppenbar fördel är den enkla tillgången till data. Jag har med relativt enkla medel snabbt kunnat hitta information från bra källor till min uppsats. Dock har det stundtals varit problematiskt att hitta stora kvantiteter av material relevant för mig. En annan fördel är datans beständighet, informationen finns kvar och gör det lättare för andra att kontrollera eller söka vidare bland mitt material. Dessvärre finns det även en del nackdelar.

Kraven på mig som författare höjs då jag måste kunna bedöma materialet jag använder huruvida det är trovärdigt eller inte samt om det är vinklat. De två möjligheter jag har att göra detta är främst att försöka hitta

flera källor till samma sak i syfte att bekräfta. Om inte det är möjligt finns bara att förlita sig på den medförda kunskapen och erfarenheten hos författaren. En annan sak är sekundärkällor, som är svåra att undvika. En sekundärkälla ökar svårighetsgraden på föregående nämnt problem eftersom författaren för det materialet troligtvis vinklat informationen ytterligare.

Ett problem med att använda statspublikationer och dylikt är att dessa sällan refererar till sina källor. Det blir därför svårare att få en uppfattning om hur de har kommit fram till sina tankar och slutsatser. Jag stötte även på ett annat problem. Det mesta teoretiska materialet jag hittade på området var gammalt och behandlade inte alltid direkt just polycentrism utan liknande idéer. Fördelen är istället att det är relativt välrenommerade och erkända författare jag har kunnat använda mig av.

4 Teori

Teoriavsnittet är till för att skapa en stabil grund att kunna ställa emot det empiriska materialet. Här kommer först en bakgrund och ett historiskt perspektiv på planeringsteori som sedan följs av modern teori om polycentrism. Till sist redovisas de tidiga pionjärerna inom fysisk planering och polycentrism.

4.1 Bakgrund

Planering

Planering ligger till grund för mycket av det vi ser i samhället idag och har ofta en stark teoretisk och akademisk koppling. I Andreas Faludis *A reader in theory* skriver Davidhof P. och Reiner T. A. en definition av planering.

”We define planning as a process for determining appropriate future action through a sequence of choices. We use *determining* in two senses: *finding out* and *assuring*.”¹

Planering har funnits länge hos oss människor och har varit en nödvändighet för den utvecklingen vi har haft vilket också stämmer än idag. Mycket är planering och det är närvarande i de flesta sammanhang och på de flesta

¹ Faludi, *A Reader in planning theory*, 11.

områden. Allt ifrån hur man planerar sin personliga vardag till hur man styr ett land och dess utveckling. Vissa är inte ens fullt medvetna om att det är planering de håller på med. Oavsett finns det överallt vilket gör det mycket lätt att argumentera för. Dock råder inte denna konsensus på alla områden om planeringens givna närvaro. Om man exempelvis tittar på offentligt styrd planering finns det många som anser att den bästa lösningen är att låta marknadskrafterna lösa problemen utan yttre påverkan. Planering är dock inte något fristående, det är något som alltid finns i samband med ett ämnesområde.²

Historiskt perspektiv

Planeringsteorier om stadsstrukturer samt inter- & intra-urbana relationer har existerat sedan 1800-talet³. Främst är det behovet av att förstå lokaliseringmönster som har drivit forskningen framåt. Detta för att få nog kunskap för att förstå och lösa sociala och ekonomiska problem kopplat till den snabba samhällsutvecklingen. Några av de tidiga profilerna på det här området var Walter Christaller, Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright och Le Corbusier.⁴ *Mer om dem och deras teorier i nästa avsnitt.*

Spatial planning

I modernare tid började ett nytt begrepp användas, Spatial Planning. Det kallas för ett "Euro-English"-uttryck och kommer från den tyska och nederländska planeringsterminologin. Begreppet står för en kombination av de två, annars skilda, planeringsområdena fysisk planering och regionalekonomisk utveckling. Spatial planning saknar på sätt och vis svensk översättning då begreppet *regionalekonomisk utveckling* istället brukar användas vilket givetvis blir missvisande. På senare tid har dock Spatial planning delvis ersatts av begreppet "Territorial", men då i olika kombinationer; exempelvis "Territoriell utvecklingsplanering". Stor anledning till att dessa begrepp har vuxit är att EU börjat använda dem och detta på grund av dess insikt i vikten av rummets betydelse. Det fysiska rummet har stor påverkan på politiken i dagsläget. Man har i allt större utsträckning insett hur starkt det ekonomiska och sociala landskapet är kopplat till det fysiska rummet.⁵

² Nyström, *Planeringens grunder*, 45 samt 48-50.

³ Adolphsson et al., *Polycentrism, monocentrism och regionförstoring*, 5.

⁴ Ibid., 5.

⁵ Boverket, *En översikt av ESPON*, 7.

4.2 Polycentrism

Det går i princip inte att diskutera begreppet polycentrism utan att först reda ut dess definition, eller egentligen dess definitioner. Som så många andra begrepp inom området rumslig planering finns det sällan någon fast definition som alla förhåller sig till på samma sätt. Polycentrism definieras enligt Svenska akademins ordlista samt Nationalencyklopedin som "förekomst av flera centra"^{6 7}.

Det faktum att de centrum man refererar till är städer råder det konsensus. Så även om att det handlar om interaktionen mellan dessa. Utöver detta skiljer sig dock definitionerna en hel del. Här behöver vi ta in ännu ett begrepp, monocentrism. Där polycentrism betyder *flera* centra betyder monocentrism istället *ett* centra. Samma ortstruktur kan dock anses vara monocentrisk av vissa och polycentrisk av andra. Även om det råder samförstånd över att det handlar om interaktionen är det också där skillnaden ligger. Vissa fokuserar nämligen främst på den fysiska strukturen. Om vi exempelvis har en stad som klarar sig på egen hand utan utbyte med andra är det monocentriskt, så långt är de flesta överens. Men om samma stad omgärdas med städer av lägre status (en stad, eller ett centra, får hög status bland annat av storlek och mängd samhällsliga funktioner [exempelvis mängd huvudkontor för internationella företag⁸]), då ser det annorlunda ut. Vissa anser att det då blir polycentriskt, flera centra. Andra anser dock att det fortfarande är monocentriskt eftersom det är ett centra som är mer betydelsefullt än de andra.

Vidare kan definitionerna även skiljas oberoende av storlek och status, fokus ligger då istället helt på städernas utbyte. På samma sätt som tidigare anser vissa att så länge det finns flera städer som har någon form av utbyte är det polycentriskt. De som motsäger detta anser att städerna måste ha ett fullständigt ömsesidigt utbyte där ingen stad får vara ensidigt beroende av en annan stad. För att reda ut det här har Adolphsson et al. i en skrift från KTH delat upp det till tre begrepp: *Monocentrisk region*, *hierarkisk polycentrisk region* samt *komplementär polycentrisk region*. För att detta ska vara möjligt har de samtidigt varit tvingade att ta ställning i vissa av frågorna.

Enligt deras definitioner kan således en *monocentrisk region* bestå av en eller flera centra men där all huvudsaklig interaktion sker inom varje centra respektive med dess omland, alltså inte med ett annat centra. I praktiken skulle det vara en stad som omgärdas av mindre städer/orter som oavsett mängd eller storlek är beroende av den stora staden. Deras enda koppling är till staden och den är främst enkelriktad mot staden.

⁶ SAOL "Polycentrism", internet.

⁷ NE "Polycentrism", internet.

⁸ Adolphsson et al., *Polycentrism, monocentrism och regionförstoring*, 9.

I en *hierarkisk polycentrisk region* sker däremot interaktion mellan olika centra. Men de är uppdelade i en hierarkisk struktur, de har alltså olika hög status. I ett praktiskt exempel kan man tänka sig flera städer som har ett utbyte med varandra som går på båda hållen men att det mellan dessa finns mindre städer/orter som är, likt monocentrismen, beroende av den närmaste stora staden. Dessa har istället ett likande förhållande till andra städer i sin storlek och så vidare ner i kedjan.

Sist då den *komplementära polycentriska regionen* där kravet är att samtliga centra har lika status. Det finns alltså inget dominerande centra men då de som finns samverkar och lever, så att säga, i en symbios med varandra skapar de tillsammans en kritisk massa.⁹ Alla dessa kan dock existera samtidigt, men då handlar det om skala. Begreppen kan nämligen användas på olika rumsliga nivåer. För att förtydliga kan vi skapa ett exempel, *med definitioner från Adolphsson et al.*

Vi börjar med ett nationellt perspektiv och tittar på Sveriges arbetsmarknad. Låt oss (för exemplets skull) säga att Stockholm, Göteborg och Malmö, vad gäller arbetsmarknaden, har en mycket låg interaktion sinsemellan. Vi får då flera olika monocentriska regioner där varje starkt centra utgör sin egen region med en egen arbetsmarknad. Vi "zoomar" nu in på Skåne och ser istället ett starkt Malmö/Lund (vi beaktar dem här som ett centra) omgärdat av en mängd mindre städer. Låt säga att Malmö/Lund dominerar arbetsmarknaden genom att många mindre städer är beroende av Malmö/Lund, interaktionen är således hög men relativt ensidig. Alltså en hierarkisk polycentrisk region. Vi "zoomar" vidare och tittar nu bara på Malmö och Lund. Två städer med mycket stor interaktion där båda är ömsesidigt beroende av den andras arbetsmarknad och arbetskraft. Detta är då en småskalig men ändå en komplementär polycentrisk region.

4.3 Christallers centralortsteori

Walter Christaller var en tysk geograf och nationalekonom som 1933 disputerade med avhandlingen *Die zentralen orte in Süddeutschland* där han hade skapat centralortsteorin¹⁰. Det tog dock många år innan hans teori fick något genomslag. Men efter andra världskriget såg situationen annorlunda ut i Europa och behovet av att bygga upp nya samhällsstrukturer var stort¹¹. Dessutom passade Christallers matematiskt betonade teori in bra i den kvantitativa revolution som genomfördes i stort sett alla samhällsvetenskaper från den tiden¹². Under efterkrigstiden kom Christaller

⁹ Adolphsson et al., *Polycentrism, monocentrism och regionförstoring*, 10.

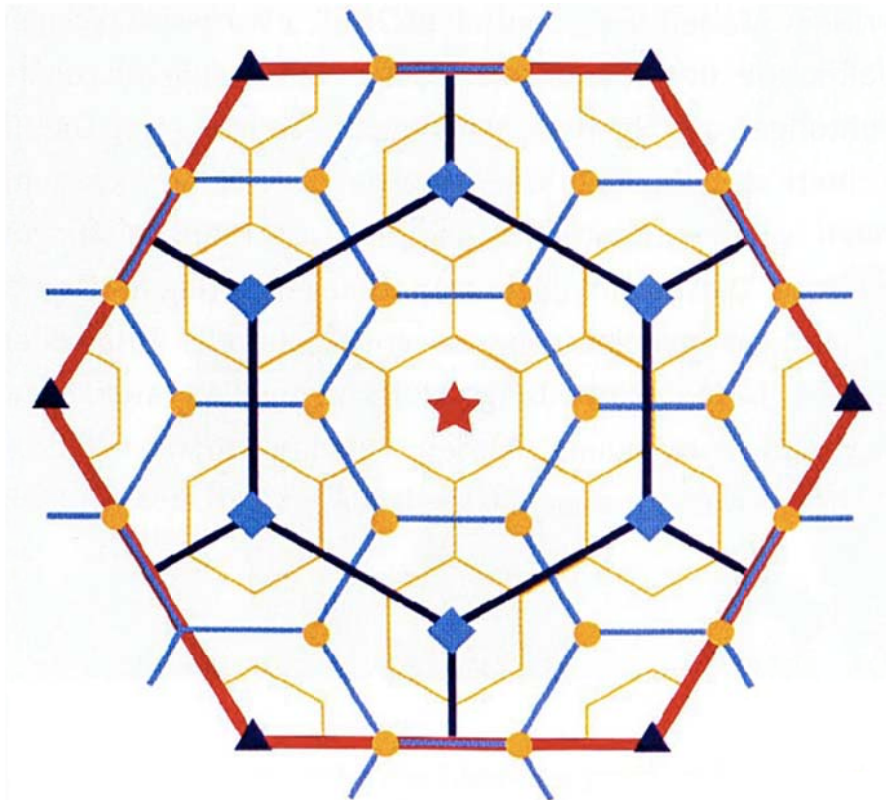
¹⁰ NE, "Walter Christaller", internet.

¹¹ NE, "Centralortsteori", internet.

¹² Wiki, "Kulturgeografi", internet.

i kontakt med Edgar Kant vid geografiska institutionen i Lund. Detta ledde till att Christallers teorier tillämpades i så stor utsträckning att de lade grunden för den svenska kommunalningsreformen 1971¹³. Centralortsteorin är i grunden ganska enkel då den baseras på räckvidd och varutransporter. Den handlar alltså om produkters marknadsområden.

I det första steget tänker man sig att en stor stad med omfattande utbud har en viss räckvidd. Denna räckvidd utgör sedan ett marknadsområde som tillhör staden. Denna gräns avgjordes av kundunderlaget, alltså hur många kunder som på ett rimligt sätt kunde nå exempelvis en butik för att det ska vara ekonomiskt försvarbart. I modellen var då tanken att vid gränsen skulle nästa stads marknadsområde ta vid. När detta sedan skalas upp uppstår Christallers hexagonala system där alla städer på med en matematisk grund befinner sig på optimalt avstånd från samtliga kringliggande städer.

Figur 1.1¹⁴ Christallers modell över stadsstrukturen. Symbolerna markerar städer och sträcken symboliserar vägar/järnvägar. Färgerna beskriver respektive symbols storlek.

Det andra steget i Christallers teori är det hierarkiska stadssystemet. Tanken var att det mellan primärorterna skulle finnas mindre orter som skulle ha ett mindre utbud men som hjälpte till att stötta de större. Dessa Sekundärorter fick sedan sällskap av ännu mindre tertiärorter och så

¹³ NE, "Centralortsteori", internet.

¹⁴ ebah, internet.

vidare¹⁵. Modellen är således tydligt hierarkisk i sin struktur. Teorin är inte bunden att tillämpas i samband med försäljning för privatpersoner. Den kan även tillämpas på företagsekonomi, arbetsmarknaden, offentlig service med mera^{16,17}

4.4 De tre planeringsutopierna

För att få ytterligare perspektiv lyfter jag här fram tre olika författare och deras idéer om planering. Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright och Le Corbusier var alla aktiva och framförde sina teorier nästan samtidigt (mellan 1890 och 1930)¹⁸. Ändå var ingen av dem medvetna om de andras teorier medan de skrev sina egna¹⁹. Ingen av dessa talar direkt om polycentrism men det gör dem inte automatiskt irrelevanta. För att öka förståelsen går det att se deras teorier som representanter för olika delar av polycentrismen. Samtliga av dessa tre idéer behandlar planeringsproblematiken genom att skapa varsina utopier. Dessa skiljer sig avsevärt mycket från varandra vilket också är anledningen till att de är intressanta att studera. För att kunna diskutera dem vidare behöver jag här kort beskriva deras teori, var och en.

Howards "Garden City"

Den första som beskrivs är Ebenezer Howard. Howards idéer gick ut på decentralisering, måttlig sådan. Den kallades "Garden city" och med den idén ville han att människor skulle flytta ut från de stora städerna till mindre orter som skulle vara väl sammanknutna med varandra, helst med järnväg. På detta sätt skulle man kunna bo på en fin grön plats och ändå ha nära tillgång till det mesta. Tanken var att marken till största del skulle vara ägt av samhället. Dessutom skulle ett sådant samhälle i sin helhet inte vara större än trettiotusen invånare. Decentraliseringen sker alltså då på två plan. Dels ska städerna delas upp i mindre samhällen om trettiotusen invånare, dels ska varje sådant samhälle vara "utspritt" över en yta med snabba och bra kommunikationsmöjligheter sinsemellan.²⁰

¹⁵ Adolphsson et al., *Polycentrism, monocentrism och regionförstoring*, 5.

¹⁶ Ibid., 5.

¹⁷ NE, "Centralortsteori", internet.

¹⁸ Fishman, *Urban Utopias in the twentieth century*, 3.

¹⁹ Fishman, *Urban Utopias in the twentieth century*, 8.

²⁰ Fishman, *Urban Utopias in the twentieth century*, 7.

Wrights decentraliseringsteori

Frank Lloyd Wrights visioner byggde på extrem decentralisering. Idéerna föddes ur Wrights tro på individualism. Istället för städer skulle små orter vara utspridda över landsbygden i betydligt större utsträckning än i Howards planer. Dessutom var den huvudsakliga kommunikationsstrukturen uppbyggd på stora vägnät för biltrafik. Varje person skulle få möjligheten att äga sin egen landyta på valfri plats. Även industri, företag och affärer skulle vara utspridda och ingå i det stora, statslösa, nätet.²¹

Le Corbusiers "The Radiant city"

I Le Corbusiers planer ingick dock ingen decentralisering överhuvudtaget, snarare tvärtom. Han hade en hög tro på organisation och ritade en stadsstruktur som var väldigt strukturerad. Många stora och höga hus med breda välplanerade vägar emellan. Alla väsentliga delars placering i staden skulle vara noga uttänkta och följa strukturen. Till en början var det "eliten" i samhället som skulle bo i dessa hus, centralt placerade i staden. Men i förlängningen skulle alla människor bo på liknande sätt.²²

4.5 Hållbar utveckling

Hållbar utveckling är ett relativt ungt begrepp som på mycket kort tid har blivit fullt vedertaget i ett globalt perspektiv. År 1987 publicerades Brundtlandrapporten, en av FN framtagna rapport som behandlade den globala miljöproblematiken. Brundtlandrapporten, eller *Vår gemensamma framtid* som den egentligen heter, utgjorde även grunden för FN:s miljökonferens i Rio de Janeiro 1992.²³ Definitionen av hållbar utveckling lyder som följer.

*"en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov."*²⁴

Under konferensen antog 180 stater handlingsplanen "Agenda 21" som specificerar ytterligare vad som är hållbar utveckling. Den citerade definitionen utgör grunden men i handlingsplanen tas även upp att förutom ekologisk hållbarhet skall även ekonomisk- och social hållbarhet inkluderas. Det globala perspektivet är grundläggande men planen lyfter också vikten av

²¹ Fishman, *Urban Utopias in the twentieth century*, 8.

²² Ibid., 9.

²³ NE, "Brundtlandrapporten", internet.

²⁴ NE, "Hållbar utveckling", internet.

det lokala och rekommenderar att myndigheter att ta fram egna handlingsplaner för sina områden.²⁵ Definitionerna och rekommendationerna angående hållbarutveckling är relativt omfattande och kan verka entydiga i många fall. Dessvärre råder det knappast konsensus på alla områden.

5 Avhandling

I avhandlingen beskrivs all empirisk data som kommer att finnas med under slutsatserna. Allt empiriskt material i uppsatsen kommer från officiella dokument från bland annat EU, ESPON, Region Skåne, Regeringen med flera.

5.1 Polycentrism i EU och Sverige

Inom EU har polycentrisk utveckling fått mycket hög status. En polycentrisk utveckling anses vara den bästa metoden inom den regionala utvecklingen för att uppnå både balans och konkurrenskraft samtidigt. EU har ett program vid namn ESPON som står för *European Observation Network on Territorial Development and Cohesion*²⁶. ESPON 2006 som det första programmet hette hade ett tydligt mål.

*"Applied research and studies on territorial development and spatial planning seen from a European perspective in support of policy development."*²⁷

Tanken var att skapa en stabil vetenskaplig grund till den rumsliga och territoriella utvecklingen med ett tydligt Europaperspektiv. Denna grund skulle innehålla en stor bredd av akademiska inriktningar.²⁸ Programmet uppdaterades samt utvidgades senare och fick då namnet ESPON 2013. Det forskningsnätverk som växte fram består nu av olika forskningsprojekt och transnationella forskargrupper över stora delar av Europa. Alla EU-länder plus Norge, Schweiz, Island och Lichtenstein deltar i programmet, det är 33 nationaliteter sammanlagt.

²⁵ NE, "Agenda 21", internet.

²⁶ SE-nätverket, *ESPON 2013*, internet.

²⁷ ESPON, internet.

²⁸ Ibid.

”... producera jämförbar information, fakta, analyser och scenarier om utvecklingsförutsättningarna för europeiska regioner, städer och territorier.”²⁹

Det ska alltså fungera som ett informationsverktyg för beslutsfattare på olika nivåer inom Europa.

Bland de stora skillnaderna i uppdateringen till ESPON 2013 fördubblades budgeten, fler länder anslöt sig och nya projektteman skapades. Men en av de större nyheterna var också att det nu fanns möjlighet att utföra projekt inom enskilda regioner. Detta har ökade möjligheterna för betydligt fler att kunna delta och känna tydligare relevans att delta.³⁰

I Sverige startades då det som kallas ”Svenska ESPON nätverket” som består av 10 till 15 aktiva medlemmar som träffas fyra gånger om året. Svenska ESPON nätverket utgör på så sätt en av de många forskargrupperna i ESPON 2013. Bland de viktiga åtaganden de har är att bistå med administrativ hjälp en av de viktigare. Att nå ut med information är också ett av de viktiga åtagandena som nätverket har.³¹

ESPONs tro på polycentrism som den bäst fungerande metoden för territoriell sammanhållning yttrar sig bland annat i det begreppet ESDP som är en förkortning av *European Spatial Development Perspective*. ESDP innefattar all typ av territoriell utveckling vilket betyder att det behandlar både social och ekonomisk sammanhållning samt framför allt kombinationen av dessa två. Meningen är att genom att förbättra sammanhållningen undvika obalanser mellan olika regioner. I en mer politisk mening syftar begreppet territoriell sammanhållning på att uppnå en samstämmighet.³² I grunden handlar det om polycentrism och flerkärnighet; det är mest en fråga om vilken nivå man tittar på. ESPON har tagit fram ett index för att kunna mäta nivån av polycentrism i olika områden. Indexet är främst baserat på tre olika faktorer, tätortsstorlek, tätortslokalisering och interaktionen mellan orter, dessa tre tillsammans beskriver på så sätt polycentrisitetsgraden. Vad som bestämmer storleken på staden är inte bara invånarantal utan även faktorer som sysselsättningsgrad och även inkomstförhållanden. Lokaliseringen är den mest fysiska faktorn och syftar till den geografiska fördelningen av städer där det gäller att ha en så jämn fördelning som möjligt. Tills sist interaktionen som handlar om alla typer av flöden som exempelvis människor, varor, tjänster och kapital.³³

²⁹ SE-nätverket, *Svenska ESPON*, internet.

³⁰ SE-nätverket, *Svenska ESPON*, internet.

³¹ Ibid.

³² Adolphsson et al., *Polycentrism, monocentrism och regionförstoring*, 20.

³³ ESPON 1.1.1, 60-61.

Det var redan 1999 som en ESDP-rapport antogs av EU:s ministrar gällande regional utveckling och fysisk planering³⁴. Det är inget bindande dokument men ska fungera som en politisk referensram för sektorspolitiken. Man kan se det som ett dokument för att främja ett gemensamt synsätt i Europa. En av grundprinciperna är att medlemsländerna bättre kan komplettera varandra om de har, åtminstone övergripande, samma mål för den regionala utvecklingsprincipen.³⁵

5.2 Skåne

Skåne är väldigt tätbefolkat om man jämför med resten av Sverige. Det innebär korta avstånd och många människor. Detta ställer krav på vilka beslut som tas för Skånes utveckling. Ansvaret för de besluten ligger hos Region Skåne som blev till 1999 och då tog över Landstingets tidigare ansvar³⁶.

Grunden till hur Region Skåne skapades ligger i tre olika beslut som riksdagen tog 1996. Det första var att Skåne skulle bli ett eget län, det andra att samla ansvaret för kollektivtrafik samt sjukvård hos en huvudansvarig. Det tredje beslutet var att på försök, med start den 1 januari 1997, lägga över ansvaret för den regionala utvecklingen från staten till Skånes kommuner samt landsting. Ett regionförbund bildades och tog således på försök över ansvaret för regionutveckling, sjukvård samt kollektivtrafik.³⁷ Två år senare, den 1 januari 1999, förlängdes försöket. Då skapades också Region Skåne som därmed tog då över landstingets ansvar. Efter några förlängningar av försöket fattade riksdagen till slut beslut om att göra Region Skånes utvecklingsansvar permanent med start den 1 januari 2011.

Det högst beslutande organet i Region Skåne är regionfullmäktige som består av 149 folkvalda ledamöter som ansvarar för Hälso-, sjuk- och tandvård samt regional utveckling. Regionalutveckling innefattar kollektivtrafik, infrastruktur, näringslivsutveckling, planering, miljö och kultur. Regionfullmäktige utser sedan regionstyrelsen som styr Region Skåne, mellan regionfullmäktiges möten.^{38 39}

Utgångspunkten för all verksamhet kopplat till utveckling är det *Regionala utvecklingsprogrammet*. Programmet är huvudsakligen baserat på en vision med fyra underliggande mål. Visionen är "Ett livskraftigt Skåne" och

³⁴ Wiki, "Regionplanering", internet.

³⁵ ESDP, internet.

³⁶ NE, "Landsting", internet.

³⁷ Region Skåne, "Så bildades Region Skåne", internet.

³⁸ NE, "Landsting", internet.

³⁹ Region Skåne, "Regionfullmäktige", internet.

de fyra mål som ska ligga till grund för den är tillväxt, attraktionskraft, bärkraft och balans.⁴⁰

5.2.1 RUP i Skåne

Den 1 september 2003 beslutade regeringen om en förordning om regionalt utvecklingsarbete⁴¹. Förordningen anger att den aktör som har ansvaret för det regionala tillväxtarbetet i varje län (regionala självstyrelseorgan, samverkansorgan eller länsstyrelsen) ska utarbeta ett regionalt utvecklingsprogram, även kallat RUP.⁴²

”Ett regionalt utvecklingsprogram (RUP) utgör en samlad strategi för ett eller flera läns regionala tillväxtarbete. RUP binder samman planeringsprocesser som har betydelse för en hållbar regional utveckling och underlättar samverkan mellan länen.”⁴³

Programmet utarbetas främst i samråd med kommuner och landsting men också med näringsliv och organisationer. RUP skall ha en stark politisk förankring och fungera som en grund till samverkan mellan kommuner, landsting, statliga myndigheter, näringsliv och organisationer.⁴⁴ RUP ligger således till grund för en rad olika program exempelvis regionala strukturfondsprogram, territoriella program, regionala tillväxtprogram, med flera. Grundsyttena med RUP är dels att ange hur länet ska nå sina mål och dels innehålla en plan för hur länet ska kunna bidra med att nå de nationella målen. Den önskade samverkande effekten med RUP är dock kärnsyftet. I Skåne är det Region Skånes ansvar att ta fram det regionala utvecklingsprogrammet. Den RUP som nu är den gällande i Skåne sträcker sig från 2009 till 2016 och är i grunden en aktualiserad version av den tidigare som kom 2004. Samtidigt jobbar Region Skåne med att ta fram nästa RUP för perioden 2014 till 2020.

I Skånes RUP beskriv inledningsvis visionen om ”Ett livskraftigt Skåne”⁴⁵. För att nå den visionen menar man på att det finns fyra övergripande målsättningar som måste avklaras. Idéen är också att dessa fyra skall bidra till en hållbar utveckling.

⁴⁰ Flerkärnighetsrapporten, 4

⁴¹ Wiki, ”Regionplanering”, internet.

⁴² Regeringen, internet.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ RUP Skåne, pdf, 15.

*"Målsättningarna för Skåne fångar de ekonomiska, sociala och miljömässiga dimensionerna i begreppet hållbar utveckling."*⁴⁶

Hållbar utveckling är tydligt också ett av de viktiga övergripande målen.

Tillväxt är den första av de fyra som nämns. De säger att den ekonomiska tillväxten bland annat innebär en ökad sysselsättningsgrad som i sin tur är en förutsättning för välfärd. För att uppnå bra tillväxt krävs att alla kvalitativa resurser utvecklas som exempelvis kunskap, kultur, livskvalitet och sjukvård.

Attraktionskraft är den andra och syftar till de flesta plan. Skåne ska både vara attraktivt för privatpersoner som vill semestra och för de som vill bosätta sig i regionen. Det ska även vara attraktivt för verkande så som företag och entreprenörer som vill starta upp verksamhet. Även för investerare, mässor och konferenser vill Skåne vara attraktivt.

Bärkraft syftar till att uppnå en stabilitet. Förutom att tillgångar, natur och kultur ska brukas och utvecklas för kommande generationer så ska invånarna sättas i fokus. Det ska råda god hälsa och alla ska ha möjlighet att stå på egna ben. Men det ska också finnas nätverk som stödjer människor i behov genom livet. Jämlikheten och jämställdheten är också viktiga aspekter att förbättra. Barnen ska få en bra uppväxt.

Balans syftar till det geografiska perspektivet där man menar att de olika delarna av Skåne alla har sina lokala förutsättningar och sina roller. Alla delar ska stimuleras och uppmuntras till att stärka sina egna resurser. Det skall dock inte främjas för utveckling i en del om det är på bekostnad av en annan del. Lokala svagheter och hot ska identifieras och motgärdas.

Vidare redovisas fem rubriker som skall beskriva de viktigaste utmaningarna för Regionen.

- Kunskapen (*"Skåne ska vara en ledande kunskapsregion."*),
- Delaktigheten (*"Att göra den sociala integrationen till en fungerande process är en förutsättning för Skånes utveckling."*),
- Miljön och Klimatet (*"... miljön och klimatförändringarna berör oss alla och klimatarbetet är ett gemensamt uppdrag där olika aktörer måste bidra."*),
- Tillgängligheten (*"Skånes tillgänglighet ska utvecklas, både inom Skåne och gentemot omvärlden. En utvecklad infrastruktur ökar Skånes förutsättningar för en positiv utveckling."*),
- Öresundsintegrationen (*"Skånes potential kan stärkas ännu mer om integrationen över Öresund fortsätter och fördjupas."*).

Alla dessa lyfts upp som utmaningar (eller mål) för hur man ska kunna uppnå

⁴⁶ Ibid., 15.

den fastslagna visionen. De anser att samtliga av dessa först behöver uppfyllas och sedan även följas upp för att kunna nå dit.⁴⁷

5.2.2 Strukturbild för Skåne

En metod regionen har för att bemöta målen som är uppsatta i RUPen är att ständigt ha ett antal projekt igång. Bland dem finns ett projekt vid namn *Markanvändning, tillgänglighet och flerkärnig - Strukturbild för Skåne* som startade i april 2008⁴⁸. Projektets huvudsyfte var att konkretisera det regionala utvecklingsprogrammet. I programmet läggs en hel del fokus på att uppnå en samsyn i regionen. De tre huvudsakliga områdena är regional utveckling, fysisk planering och kommunernas översiktsplaner. Projektet mynnade huvudsakligen ut i en rad delrapporter som bearbetar varsina delar för att täcka upp hela bredden. Bland annat *Markanvändning i Skåne, Image och attraktionskraft i Skåne, Grönstruktur i Skåne* och många fler.

5.3 Flerkärnighet i Skåne

Rapporten vid namn *Flerkärnighet i Skåne* hanterar särskilt ortstrukturen. Syftet med denna är att fungera som ett steg i dialogen om fysisk planering och kommunernas översiktsplanering.

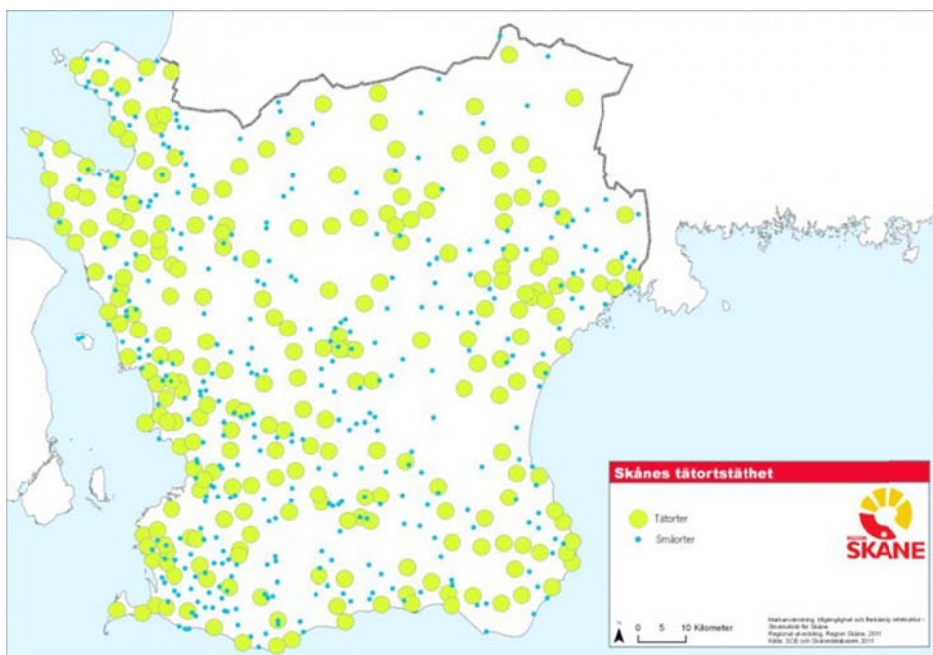
*”Projektet är en arena för dialogen kring utmaningen om ett utvecklat regionalt perspektiv på planeringen.”*⁴⁹

Målen är, förutom att skapa ett underlag för framtida gemensamma strategier, även att genom en ökad kunskapsnivå gynna samspelet mellan kommunerna. Ett utökat samarbete mellan kommunerna ska leda till en mer hållbar utveckling och styrka regionen.

⁴⁷ RUP Skåne, pdf, 6.

⁴⁸ Region Skåne, *Flerkärnighet i Skåne*, 5.

⁴⁹ Ibid., 4.

Figur 1.2⁵⁰ En karta över Skåne där tätorter och småorter är markerade enligt symbolbeskrivningen i karten.

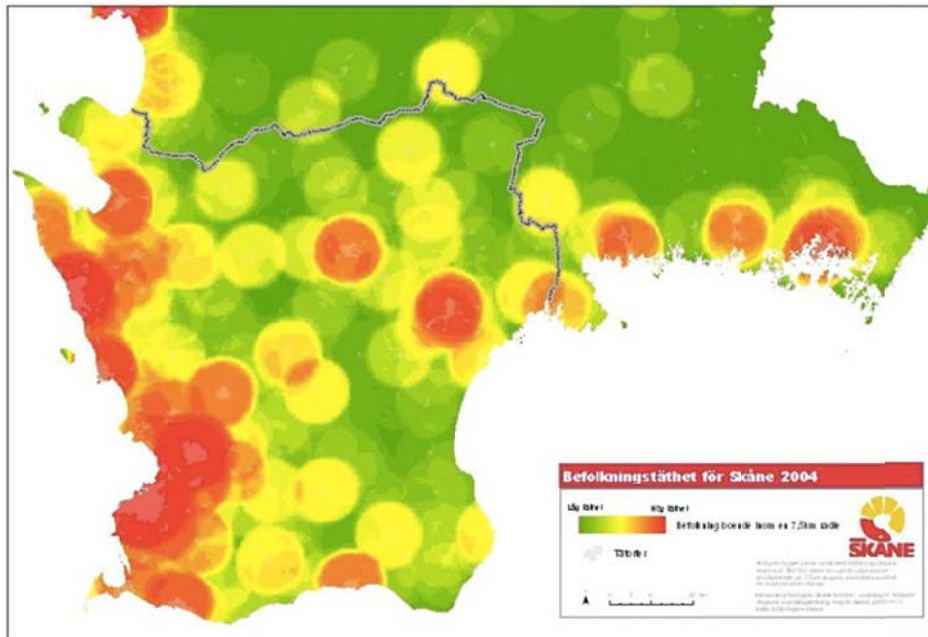
I rapporten beskrivs ortstrukturen i Skåne som flerkärnig och polycentrisk. Begreppet flerkärnighet definierar Region Skåne som ”... en ortstruktur som har hög tätortstäthet och relativt korta avstånd mellan orterna.”⁵¹ Varför Skåne är flerkärnigt motiveras också med att den höga tätortstätheten är högre än i andra delar av Sverige och att kommunikationsmöjligheterna är bra. De skriver också att det är många orter som är relativt lika varandra storleksmässigt.

Ett av argumenten för att inte bara satsa på ett utvecklingscentrum är att riskerna ökas om allt satsas på ett kort. Det finns också fysiska hinder som exempelvis att tillgängligheten kan minska kraftigt om en stad växer snabbt. Trängsel kan också drabba bebyggelse och boendemiljöer. Allt detta kan leda till att en stad blir mättad och utvecklingen bromsas in.

Trots Skånes flerkärniga ortstruktur finns det ändå en regional obalans i Skåne.

⁵⁰ Region Skåne, *Kartbanken*, internet.

⁵¹ Region Skåne, *Flerkärnighet i Skåne*, 10.

Figur 1.3⁵² Karta som beskriver en obalans i Skåne baserat på arbetsplatser samt tillgängligheten till dem.

Skillnaden mellan västra och östra sidan är tydlig då västra sidan har fler stora städer och högre tätortstäthet, därmed också högst invånarantal.⁵³ Dock är befolkningstillväxten på väg uppåt i nästan hela Skåne och Region Skåne poängterar att stark kärnor så som Malmö och Lund drar med sig omkringliggande orter i den positiva utvecklingen.⁵⁴ Men balans är viktigt och en polycentrisk utveckling tros kunna uppnå just det.

*"Om begreppet flerkärnighet beskriver ortstrukturen i en region beskriver polycentrism graden av interaktion mellan orterna i den flerkärniga ortstrukturen. I en polycentrisk region nyttjas möjligheterna med den flerkärniga ortstrukturen genom utvecklad tillgänglighet och interaktion mellan orterna. En region som har en ömsesidig arbetspendling mellan orterna är mer polycentrisk än en region där pendlingen är enkelriktad in mot huvudorten."*⁵⁵

Detta är någon som får gehör på såväl kommunal och regional nivå som på nationell och europeisk nivå. Målet är att uppnå ett bättre samarbete kommunerna sinsemellan istället för att hamna i onödiga konkurrenssituationer. Ett sätt att uppnå detta sägs vara specialisering, om

⁵² Region Skåne, *Kartbanken*, internet.

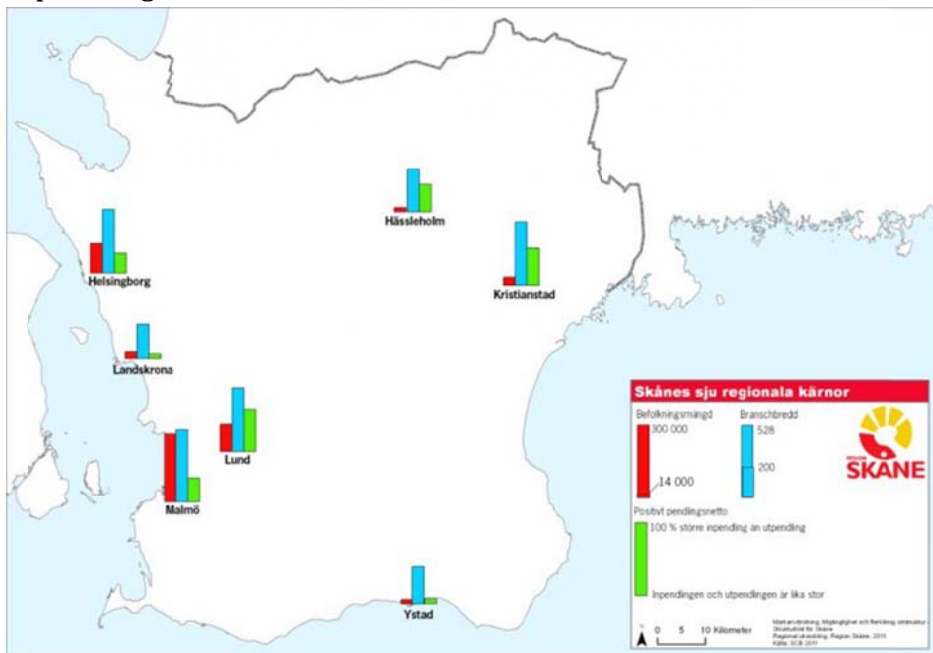
⁵³ Region Skåne, *Flerkärnighet i Skåne*, 25-26.

⁵⁴ *Ibid.*, 27.

⁵⁵ *Ibid.*, 10.

kommuner och orter specialiserar sig kan alla komplettera varandra och på så sätt bli starkare tillsammans.

Region Skåne har valt att identifiera ett antal städer, eller kärnor, som fungerar som tillväxtmotorer inom regionen. Dessa kärnor identifieras genom ett antal kriterier. De tre kriterier som Region Skåne använder är att det måste vara minst 14 000 invånare, det måste finnas en branchbredd med över 200 brancher i kommunen samt att inpendlingen måste vara större än utpendlingen⁵⁶.

Figur 1.3⁵⁷ Karta som beskriver de sju kärnorna samt deras värden för de tre uppförda kriterierna.

En tillväxtort är en central ort i för sitt närmaste omland och kan (med sin storlek, branchbredd samt bra underlag för arbetstillfällen) generera positiva spridningseffekter till övriga delar av regionen.

När rapporten skrevs var det sju orter i Skåne som uppfyllde kriterierna; Helsingborg, Hässleholm, Kristianstad, Landskrona, Lund, Malmö och Ystad⁵⁸. De beskriver vikten av flerkärnighet då det är främst däri potentialen ligger. Det är dock graden av polycentrism som utnyttjar potentialen. Region Skåne anser Skåne vara polycentriskt i dagsläget. Mer specifikt anser de att det i Skåne råder en blandning av komplementär och hierarkisk polycentrism. De skriver också att de strävar efter en mer hierarkisk struktur då den främjar samhällsutvecklingen mer, den komplementära anses istället riskera att "... den kritiska massan sprids ut

⁵⁶ Region Skåne, *Flerkärnighet i Skåne*, 29.

⁵⁷ Region Skåne, *Kartbanken*, internet.

⁵⁸ Region Skåne, *Flerkärnighet i Skåne*, 31.

med följd att välfärdskurvan inte optimeras.”⁵⁹ Bland annat framhåvs de pendlingsmönster som finns i Skåne och hur de visar på att invånarna i relativt stor utsträckning pendlar fritt över kommungränserna. Arbetsmarknaden blir på så sätt större vilket gynnar både arbetsgivare och arbetstagare.

Trots att de anser Skåne vara polycentriskt trycker de på faktumet att det finns mer att göra. Potentialen anses stor och för att uppnå den krävs mer samarbete kommunerna emellan och en fortsatt stärkt infrastruktur. Infrastruktur innefattar en mängd olika områden utöver vägnät, järnväg och kollektivtrafik som man kanske först kommer att tänka på. Utöver dessa områden räknas även bredband- & telekommunikation, elproduktion, eldistribution, flygplatser, hamnar, vatten- & avloppssystem med flera. En bra infrastruktur har alltid varit nödvändigt för människans utveckling då den är till för att koppla samman och effektivisera.⁶⁰ I samband med en starkare och effektivare infrastruktur ökar bland annat rörligheten. Rörligheten i regionen, alltså möjligheten att flytta sig snabbt mellan olika platser, stärker potentialen för kommunerna att komplettera varandra. Tanken är att det ska gå att nyttja utbudet i ett geografiskt betydligt större område. Alla kommuner och orter behöver således inte ha ett komplett utbud var och en för sig. Vad man vill uppnå är således ett regionalt nätverk som ger alla tillgång till ett gemensamt utbud av allt från offentlig service till shopping via arbetsplatser och rekreation.

För att det ska vara möjligt krävs mycket bra kommunikationsmöjligheter. De skriver att ökad balans och utvecklad interaktion mellan kärnorna är vad som mynnar ur infrastrukturella satsningar för ökad tillgänglighet.

”Tillgängligheten är således avgörande för regionförtätningsprocessen, för att arbetsmarknaden ska fungera samt att stimulera tillväxten.”⁶¹

Miljöaspekten lyfts också genom att nämna hållbar utveckling, bland annat i samband med tillgänglighet och infrastruktur. Indirekt kan man också tyda att det inte gärna diskuteras om biltransporter utan främst om kollektiva transportmedel. Att bygga kollektivtrafiknära nämns exempelvis som ett av tipsen i ”Att jobba med flerkärnighet i den fysiska planeringen”⁶², som en av rubrikerna lyder i rapporten.

⁵⁹ Region Skåne, *Flerkärnighet i Skåne*, 11.

⁶⁰ NE, ”Infrastruktur”, 21/5.

⁶¹ Region Skåne, *Flerkärnighet i Skåne*, 69.

⁶² Ibid., 74-75.

Det framgår tydligt i rapporten att den polycentriska utvecklingen inte är något som uppstår av sig själv. De menar att det finns en viss potential som det är upp till "oss" att utveckla, alltså det kommer inte hända av sig självt.

*"De positiva effekterna av Skånes flerkärnighet får inte ses som en självklarhet eller något som upprätthålls utav sig själv."*⁶³

Vissa krav ställs för att dessa effekter skall kunna nås, bland annat långsiktig prioritering, tillsatta resurser och samverkan över kommungränserna. Utan att dessa övergripande krav uppfylls kan inte potentialen i Skånes ortstruktur uppnås.

5.4 Praktiska exempel

Att hitta praktiska exempel på om man använder sig av polycentrism i sin planering kan vara olika tydligt. Själva begreppet polycentrism verkar inte vara särskilt känt men det går att hitta spår av det i olika utsträckning. En enkel orsak till att det inte är lättare att hitta är så enkel som att flera kommuner helt enkelt inte har släppt någon översiktsplan sedan Region Skånes rapport om flerkärnighet publicerats. Men det finns exempel.

Om man tittar i Lunds gällande översiktsplan (ÖP) kan man se många flera saker som pekar på polycentrism. I ÖP:n återkommer ständigt ordet förtätning vilket kan ses som ett tecken på detta⁶⁴. Region Skåne omnämner förtätning som en av de viktiga delarna i att skapa polycentrism⁶⁵. Då kommunikationerna är viktiga i ett polycentriskt samhälle är det viktigt att inte sprida ut städer allt för mycket då de blir otympliga och ofta bilberoende. Att istället bygga tätt gör att fler har tillgång till centralorten och därmed även förbättra kommunikationsmöjligheterna. Här kommer även ett annat begrepp in, att bygga stationsnära. Att vara nära kollektiv trafiken är viktigt och eftersom tågstationerna är de viktigaste noderna i det flerkärniga samhället är det också just där man vill bo. Ett bra exempel på att man anammar sådana idéer finns på sockerbruksområdet i Lund där det just nu byggs mängder av bostäder strax nordväst om Lund C. Alltså ett stenkast från tågstationen i Lund. Där byggs även "Kristallen" som är kommunens nya kommunhus, en tydlig symbolik över att man vill befinna sig stationsnära.

En annan kommun som talar om att bygga i stationsnära läge är Köpingsbro kommun. I deras fördjupade översiktsplan (Föp) nämner de Region Skånes arbete och visar på en vilja att förtäta kring kollektivtrafiken. Men kanske mer intressant i deras Föp är hur de ser på sin regionala roll och

⁶³ Region Skåne, *Flerkärnighet i Skåne*, 66.

⁶⁴ Lunds kommun, *Översiktsplan för Lunds kommun*.

⁶⁵ Region Skåne, *Flerkärnighet i Skåne*, 62; 71.

dess effekt för regionens bästa. De föreslår bland annat ett ökat bostadsbyggande i kommunen då de anser sig ha plats över som inte finns i sydvästra Skåne. En typ av avlastning av bostadstrycket. De står också om Ystads vikt för kommunen och framför allt regionen då den i texten omnämns som en regional kärna, med referenser till Region Skåne.⁶⁶

I Östra Göinge kommuns översiktsplan finns många tecken på att idén om att titta i ett större, regionalt perspektiv. Detta syns tydligt i hur de resonerar kring kommunikation. För en så pass utsprid kommun som Östra Göinge är, utan någon tydligt större ort (största ort är Knislinge med runt 3000 invånare⁶⁷), är det naturligt att lägga vikt vid alla kommunikationstyper som vägunderhåll/utveckling och kollektivtrafiksmöjligheter. Men vad de gör extra är att det blickar inte bara till de närmast liggande större orter utan de sätter sig själva i ett större sammanhang och undersöker sina kopplingar betydligt längre bort än så.

"Alla kommuner finns i ett sammanhang och påverkas av det som händer i om världen, både i den nära omvärlden och i den mer avlägsna."⁶⁸

De omnämner Region Skånes rapport om flerkärnighet ganska mycket och verkar ha tagit till sig idén på ett positivt sätt. De ser sig själva som en tydlig del av sitt omland och diskuterar vilken roll de vill ha. Precis som i Region Skånes rapport markerar de att kommunikationer är en mycket viktig förutsättning för att uppnå fördelarna med den flerkärniga ortstrukturen. Men de uppmuntrar även till ett ökat samarbete alla parter emellan och efterfrågar ytterligare samverkan kring samtliga kommuners översiktsplaner och det regionala utvecklingsprogrammet.⁶⁹

Men fortfarande finns det på många håll de kommuner som inte verkar ha tagit till sig det polycentriska tänket på samma sätt. Det kommer att bli spännande att se när allt fler kommuner kommer med nya översiktsplaner som är skapade efter att rapporten om flerkärnighet lanserats.

6 Slutsatser

Här kommer jag att diskutera en del olika punkter som är ett resultat av jämförelser mellan de olika teoretiska och empiriska avsnitten. Först ett avsnitt om polycentrism som begrepp och dess olika definitioner. Sedan följer ett avsnitt där jag diskuterar polycentrismen idag och hur Region

⁶⁶ Ystads kommun, *Köpingebro fördjupad översiktsplan*, 36.

⁶⁷ Östra Göinge kommun, *Översiktsplan 2012*, 10

⁶⁸ Östra Göinge kommun, *Översiktsplan 2012*, 12

⁶⁹ Östra Göinge kommun, *Översiktsplan 2012*, 10-13

Skåne använder sig av det samt tankar kring det. Därefter försöker jag svara på min huvudfrågeställning och avslutar med några av mina egna tankar och kommentarer.

Begreppet polycentrism

I sin grund är begreppet polycentrism mycket enkelt då det betyder *flera centra*. Dock blir det snabbt mer komplicerat då en sådan enkel definition öppnar upp för fria tolkningar. Effekten av denna avsaknad av en mer specificerad vedertagen definition är att var det finns många tolkningar av samma begrepp. Samtliga inom samma område men tillräckligt olika för att lätt skapa förvirring om man inte är vaksam. Adolphson et al.s förslag på olika varianter av begreppet är ett försök att skapa klarhet och undvika missförstånd. Deras tre varianter, *monocentrisk*, *komplementär polycentrisk* samt *hierarkisk polycentrisk* är en logisk och tydlig uppdelning. Om man då exempelvis tittar på det som ESPON kallar polycentrism så matchar det bäst in på en komplementär polycentrisk struktur medans Christallers centralortsteori mer liknar en hierarkisk. I Region Skånes fall behöver man inte själv passa in begreppet då de redan använder sig av dessa definitioner. De anser exempelvis att det i Skåne råder en kombination av dessa båda varianter. Dock finns det enligt Adolphson et al. fortfarande de som inte är överens om dessa definitioner, att de finns de som skulle anse att vad jag nu nämnt som hierarkisk polycentrism egentligen är monocentrism samt att komplementär polycentrism är den enda polycentriska strukturen. *Se kapitel 3.2.*

Om polycentrism

Den historiska användningen av ordet polycentrism är, som framgår i kapitel 3.2, inte särskilt lik dagens användning. Även om ordet har behållit sin absoluta grunddefinition, *flera centra*, så var kontexten helt annorlunda. Då handlade det inte om den samhälleliga och fysiska kopplingen som nu utan istället snarare om politiska centran. Dock innebär inte det att dagens innebörd av ordet ej funnits tidigare. Det finns många exempel på tidiga tankar som varit nära.

En mycket omfattande decentralisering var en av grundpelarna i Frank Lloyd Wrights idéer om en framtida samhällsutveckling. Städer skulle brytas upp och människor skulle istället bo jämt utspridda över landet med ett effektivt nätverk av bilvägar som kommunikation. Den teorin är varken särskilt verklighetsnära i nuläget, inte heller är det något som vanligtvis strävas efter. Exempelvis är det inte speciellt likt Region Skånes framtidsvisioner där man anser städer fungera som tillväxtmotorer och därmed utgöra en avgörande del i samhällsutvecklingen. Ytterligare en

anledning är att det skulle kräva en omfattande ökning av bilanvändandet då de skulle bli nära omöjligt att upprätthålla ett fungerande kollektivtrafiknät i ett sådant samhälle. Dessutom strävar man efter att minska bilberoendet bland annat på grund av miljöaspekter.

I *The Radiant city*, framtidsutopin skriven av Le Corbusier, är det rena motsatsen som gäller. Tanken var att alla efterhand skulle flytta in till städerna som då skulle växa till gigantiska mått. Mycket på grund av tidigare argument mot Wrights idéer. För att lösa de infrastrukturella problemen skulle jättelika höghus byggas upp på ett mycket strukturerat sätt och det, främst spårbundna, kollektivtrafiksystemet skulle transportera folk effektivt; när de väl behövde lämna sina hus. Den här visionen är på sätt och vis närmare dagens verklighet. Vi förtätar städerna, bygger effektiva transportnät och människor flyttar mer och mer in till städerna (exempelvis bor nära 80 % av Europas befolkning i städer⁷⁰). Men trots denna utveckling och tidigare nämnda fördelar är inte heller detta vad som strävas efter, det riskerar att bli väldigt monocentriskt snarare än polycentriskt.

I Ebenezer Howards teori om *The Garden city* finns det dock fler spår av polycentrism. Howards idé som gick ut på att alla skulle bo i små och mycket lika städer som skulle vara sammankopplade med ett kollektivtrafiknät, helst järnväg. Likheter med vad som beskrivs i rapporten *Flerkärnighet i Skåne* är stora. I båda fallen vill man motverka att landsbygden "urvattnas" och att storstäderna blir gigantiska metropoler som är svåra att hantera. Båda vill att människor i stor utsträckning skall bo i städer, dock inte förstora, och de ska vara utspridda med lagom avstånd till varandra. På så sätt kan fortfarande exempelvis kollektivtrafiken vara effektiv samtidigt som man slipper problemen med de stora metropolerna. Dock skiljer sig tankarna åt när det gäller storleken på städerna. Där Howard ser städerna som likadana vill Region Skåne istället ett visst intresse i att vissa städer växer sig större och starkare i syftet att de då kan fungera som tillväxtmotorer för sitt omland. I stora drag skulle man kunna säga att Howards idé ligger någonstans emellan Wright och Le Corbusier varpå Region Skåne ligger mellan Howard och Le Corbusier. I denna jämförelse är givetvis dessa teorier mycket förenklade och till viss del tagna ur sina egentliga sammanhang. Syftet är dock att förtydliga jämförelsen genom att låta var och en av dem symbolisera varsin del av det polycentriska diskussionen.

En betydligt mer direkt jämförelse med en äldre teori är med Christallers centralortsteori. Den ligger helt klart till grund för många av de tankar som idag existerar kring polycentrism. Särskilt i detta specifika fall då Christallers modell är tydligt hierarkisk på likande sätt som Region Skånes vision. Den stora skillnaden ligger i omfattningen. Grundfaktorerna i Christallers teori är relativt begränsade då de mestadels handlar om handel i

⁷⁰ ESDP, internet

form av avstånd och för varutransporter och dylikt. Om man tar sig friheten att förenkla så handlar det egentligen om en matematisk modell för att optimera ekonomin kring handelsvägar och marknadsområden. Region Skånes argument är betydligt bredare än så. Om man exempelvis tittar på kriterierna för tillväxtmotorerna, eller *kärnorna*, så innefattar de invånarantal, pendlingsnetto och branchbredd. Effekterna man önskar från en polycentrisk struktur är utöver ekonomiska fördelar också att förbättra sociala förhållanden i samhället, bland annat genom att öka tillgängligheten för flera och därmed öka möjligheter att bo där man vill. Även om man ser till rättvisa önskar man att valmöjligheterna skall öka, exempelvis för de mindre ekonomiskt starka i samhället. Utöver detta hoppas man på en förbättrad miljö, man vill ha en hållbar utveckling på samtliga områden. Christallers centralortsteori är således fortfarande relevant i dagens planering, om än aningen förlegad. Även om den inte behandlar hela bredden som Region Skåne gör så är fortfarande ekonomin en oerhört betydande del. Om modellen kompletteras med det vi lärt oss fram till idag samt används i en process där även de andra aspekterna behandlas blir den ytterligare relevant.

”Hur fungerar polycentrism som planeringsstrategi?”

Huruvida detta är bästa strategin för att uppnå dessa mål och visioner är inte lika lätt att säga. Om man exempelvis tittar på miljöaspekten så visst finns det en poäng med att fler åker kollektivt istället för bil, särskilt om det är via spårbunden trafik. Men om vi reser mer och mer ökar dock miljöpåverkan vilket fall som helst. Frågan är då om det är ett bra sätt att möta det ökande resandet i samhället eller om det är så att en sådan här modell i sig leder till ökat resande? Men om vi tänker om och istället försöker hämma resandet för att undkomma den effekten, vad blir bieffekterna av det?

En annan intressant aspekt är hur mycket vi faktiskt aktivt påverkar. Exempelvis skriver Region Skåne att det finns en stor potential för polycentrism i Skåne, detta mest baserat på Skånes ortstruktur. Mycket av den ortstruktur vi ser i dag är så gammal att den troligtvis till stora delar växt fram ”av sig själv”, alternativ av människor med helt andra tankar och idéer. Finns det någon risk att vår aktiva inverkan kan ha någon negativ effekt eller är det just den naturliga utvecklingen med vår hjälpande hand som ger den största effekten?

Egna reflektioner

Jag personligen tror på planering som grundkoncept. Att förlita sig på en ”naturlig” utveckling i min tro inte den bästa vägen. Däremot är rimligtvis inte heller den fulla kontrollen eftersträvansvärd. På samma sätt som

människan har svårt att konstruera något för att efterlikna exempelevis naturen utan att kunna dölja den mänskliga inverkan tror jag att vi inte helt kan styra vårt samhälles utveckling. Anta att du ska konstruera en skog som ser helt naturlig ut, det är i princip omöjligt. Men istället för att ta ner skogen och bygga från grunden kanske det är möjligt att styra skogens tillväxt på ett sätt som passar dig bättre. Möjligtvis lite krystad jämförelse men jag tror ändå det ligger något i essensen i liknelsen.

Som jag tidigare antydde skapas snabbt en mängd funderingar över vad resultatet kommer att bli av olika sätt att agera. Då jag varken tror på helt okontrollerad eller helt kontrollerad utveckling ligger svaret i mellanläget. Om man försöker anpassa sig efter förutsättningarna och ändå styra utvecklingen så kanske man inte alltid behöver veta säkert vart man ska nå. I vissa frågor är det nära omöjligt att veta hur effekterna kommer att bli av ett visst agerande. Men så länge man är observant på förändringar och inte låser sina idéer behöver det inte utgöra något problem. Det viktiga är att man faktiskt agerar.

7 Sammanfattning

Den här uppsatsen handlar, som titeln anger, om *Polycentrism som placeringsstrategi*. Med en inriktning på regional nivå och med Skåne som specifikt fall.

Syftet med uppsatsen är att reda ut begreppen kring polycentrism för ökad förståelse och kunskap. Vidare är syftet även att studera hur den används i planeringen och varför; varpå jag tittat närmare på fallet Skåne för att applicera begreppet i verkligheten. Huvudfrågeställningen lyder således "Hur fungerar polycentrism som planeringsstrategi i ett regionalt perspektiv". Denna åtföljs av några ytterligare frågor vars syfte är att peka på de väsentligaste delarna av undersökningen.

Uppsatsen huvudsakliga metod består av en textanalys av officiellt material angående Skåne. Det gäller dokument från en rad olika instanser men med främst tyngd på några rapporter från Region Skåne som har det överhängande ansvaret över Skånes utveckling. För att kunna granska det empiriska materialet ställer jag det mot en teoretisk grund. Denna grund utgörs av böcker och skrifter från en rad välrenommerade forskare och författare.

Teoriavsnittet utgör en viktig del eftersom det som sagt bygger upp det teoretiska ramverket. Förutom en grundläggande bakgrund om planering med historiskt perspektiv inleds avsnittet med en beskrivning av polycentrism. Här beskrivs begreppets historiska bakgrund samt dess definitioner. Walter Christaller är en person vars *centralortsteori* är starkt

förknippad med polycentrismen. Den dök först upp i en avhandling 1933 för att sedan ta många år på sig innan den fick något större genomslag. Grunden i den teorin är betydande för förståelsen av polycentrism. En rad andra teorier beskrivs också för att möjliggöra bra exempel i den avslutande diskussionen. Här dyker bland annat Ebenezer Howard och Le Corbusier upp med sina planerinsidéer följt av en kort redogörelse för begreppet hållbar utveckling.

I själva avhandlingen där empirin presenteras finns det ett antal olika avsnitt. Först ges en genomgående beskrivning av arbetet med polycentrism i EU, Sverige och Skåne. I EU är det främst från ESPON jag tagit del av dokument. Bland annat skriver jag om det index ESPON skapat för att visa vilken grad av polycentrism olika områden har. Om Sverige beskrivs bland annat kopplingen till ESPON och ESDP. I Skåne har jag tagit mest dokument från Region Skåne som har funnits sedan 1999 då de också tog över Landstingets tidigare ansvar, blanda annat över Skånes utveckling.

Detta ansvar beskrivs bland annat i deras RUP som står för *Regional utvecklings plan*. I den framgår vilka målen är och under vilka tidsperioder de ska gälla. Det är mycket till för att stimulera till ökad samverkan.

Skånes situation är speciellt intressant dels för att de har Sveriges högsta tätortstäthet och dels för att de aktivt jobbar för att ta vara på den. Min huvudsakliga empiri kommer således från dem och främst genom ett stort projekt de genomfört vid namn *Strukturbild för Skåne*. En del av den rapporten behandlar specifikt deras polycentriska tankebanor. Rapporten heter *Flerkärnighet i Skåne* och sammanfattas i ett eget kapitel. Där får man en tydlig bild av hur de tänker och även en aktuell bild av hur det ser ut i Skåne idag ur det perspektivet.

Efter teori och empiri följer de avslutande slutsatserna. Där diskuterar jag begreppet som sådant och jämför Region Skånes användning av det med dess historiska grund. Jag definierar också olika typer av polycentrism och beskriver deras olika karaktärer. Frågeställningen kommer också besvaras utifrån de analyser jag kunnat göra. Svaret är dock inte av en rak karaktär utan förmedlas genom diskussion och med en del följdfrågor.

Vidare avslutas hela uppsatsen med en fri diskussion där jag resonerar utifrån mina egna tankar och idéer om polycentrism. I detta resonemang lyfts frågan och blir lite mer abstrakt där blanda annat människans roll i planeringen nämns. Målet med uppsatsen är att läsaren ska få en djupare inblick i begreppet polycentrism och förståelse för polycentrismens del i dagens planering.

Mattias Sjöholm

den 2 november 2012

Lund

8 Källförteckning

- Tryckta källor
- Ej tryckta källor (pdf)
- Internetkällor

8.1 Tryckta källor

Allmendinger, Philip. *Planning Theory*. Palgrave Macmillan Hampshire. 2002.

Faludi, Andreas. *A reading in planning theory*. Pergamon Press Ltd Oxford. 1973.

Fishman, Robert. *Urban Utopias in the twentieth century*. MIT Press Cambridge. 1986.

Nyström, Jan. *Planeringens grunder*. Studentlitteratur Lund. 2003.

Region Skåne. *Flerkärnighet i Skåne*. Ljungbergs Klippan. 2011.

8.2 Ej tryckta källor (pdf)

Adolphsson, Marcus & Adolphsson, Mats & Van Well, Lisa. *Polycentrism, monocentrism och regionförstoring*.

http://www.infra.kth.se/courses/1N1502/Litteratur_AdolphsonJohanssonVanWell2006_Polycentrism.pdf, hämtad 2/5 -12.

ESPO 1.1.1, *Potentials for polycentric development in Europe*.

http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/ESPON2006Projects/ThematicProjects/Polycentricity/fr-1.1.1_revised-full.pdf, hämtad 22/5 -12.

Region Skåne. *Regionalt utvecklingsprogram 2009-2016 (RUP)*.

http://www.skane.se/Public/RU/utvecklingsprogrammet/startsidea/regionalt_utvecklingsprogram.2009.2016.pdf, hämtad 10/5 -12.

8.3 Internetkällor

ebah

Figur 1.1

<http://www.ebah.com.br/content/ABAAABUCMAB/human-geography-leonardo>, hämtad 16/5 -12.

ESDP

http://europa.eu/legislation_summaries/regional_policy/management/g24401_sv.htm, hämtad 11/5 -12.

ESPON

http://www.espon.eu/main/Menu_Programme/Menu_ESPON2006Programme/, hämtad 11/5 -12.

Lunds kommun

”Översiktsplan för Lunds kommun”
<http://www.lund.se/Medborgare/Trafik--infrastruktur/Samhallsutveckling-och-planering/Oversiktsplan/>, hämtad 5/5 -12.

Nationalencyklopedin (NE)

”Agenda 21”
<http://www.ne.se/lang/agenda-21>, hämtad 4/5 -12.

”Brundtlandrapporten”
<http://www.ne.se/lang/brundtlandrapporten>, hämtad 4/5 -12.

”Centralortsteori”
<http://www.ne.se/lang/centralortsteori> hämtad 8/5 -12.

”Hållbar utveckling”
<http://www.ne.se/lang/hallbar-utveckling>, hämtad 4/5 -12.

”Infrastruktur”
<http://www.ne.se/lang/infrastruktur/211534>, 21/5 -12.

”Landsting”
<http://www.ne.se/lang/landsting/237324>, hämtad 6/5 -12.

”Polycentrism”
<http://www.ne.se/sve/polycentrism>, hämtad 6/5 -12.

”Walter Christaller”
<http://www.ne.se/lang/walter-christaller>, hämtad 8/5 -12.

Regeringen

<http://www.regeringen.se/sb/d/9724/a/91340>, hämtad 9/5 -12.

Region Skåne

”Kartbanken”, *Figur 1.2; 1.3; 1.4*
<http://www.skane.se/sv/Webbplatser/Strukturbild-for-skane/Kunskapsunderlag/>, hämtad 23/5 -12.

”Regionfullmäktige”
http://www.skane.se/sv/Demokrati/Politisk_organisation/Regionfullmaktige/, hämtad 6/5 -12.

”Så bildades Region Skåne”
http://www.skane.se/sv/Om_Region_Skane/Hur-Region-Skane-bildades/, hämtad 6/5 -12.

Svenska akademins ordlista (SAOL)

"Polycentrism"

http://www.svenskaakademien.se/svenska_spraket/svenska_akademiens_ordlista/saol_pa_natet/ordlista, hämtad 6/5 -12.

Svenska ESPON nätverket (SE-nätverket)

"Svenska ESPON"

http://svenskecp.abe.kth.se/svenskecp/Svenska_ESPON_Natverket.html, hämtad 11/5 -12.

"EPSON 2013"

<http://svenskecp.abe.kth.se/svenskecp/ESPON.html>, hämtad 11/5 -12.

Wikipedia (Wiki)

"Palmiro Togliatti"

http://en.wikipedia.org/wiki/Palmiro_Togliatti, hämtad 6/5 -12.

"Kulturgeografi"

<http://sv.wikipedia.org/wiki/Kulturgeografi> hämtad 8/5 -12.

"Regionplanering"

<http://sv.wikipedia.org/wiki/Regionplanering>, hämtad 9/5 -12.

Ystad kommun

"Köpingebro fördjupad översiktsplan"

<http://www.ystad.se/ystadweb.nsf/alldocuments/434EF8B3C436D067C1257A68001EA5D5>, hämtad 29/10 -12.

Östra Göinge kommun

"Översiktsplan 2012" (del 1) <http://www.ostragoinge.se/Bygga--Bo/Oversiktsplan/>, hämtad 27/10 -12.